

Balassi Bálint szentszéki pere

Amikor Balassi Bálint 1584 karácsony estéjén a sárospataki templomban meglepetésszerűen megesküdött negyedéve megözvegyült első unokatestvérével, Dobó Krisztinával, és néhány órára Patak várát is hatalmába kerítette,¹ két pert is vont magára. Mindkettőt Krisztina fivére, a várat addig kormányzó zálogbirtokos, a nagyhatalmú Dobó Ferenc indította ellene. Az egyiket az esztergomi (nagyyszombati) érseki szentszéken a rokonházasság érvénytelenítésére, a másikat a világi fórumon az *incestus* és az erőszakos foglalás címén a hűtlenség bélyegének kiszabására.² Bár ezek időben összefonódtak, elvileg élesen el kell választanunk egymástól az egyházi és a világi pert: házassága érvénytelenségét csak az előbbiben, javainak elkobzását csak az utóbbiban mondhatták ki. A házassági peren kívül Bálintnak még kétszer volt dolga a szentszékekkel. A nota-pert csak mellékesen érintve most három egyházi perével szeretnénk foglalkozni, amit jelentősen megnehezít, hogy kettőnek az iratai nem maradtak ránk.³

Dobó Ferenc, aki már 1585 januárjában magának adományoztatta az ifjú házások vagyonát,⁴ e hó végén a Nagyszombatban működő érseki szentszékre idéztette őket. Ezt abból a levélből tudjuk, amelyet a támogatást kereső Bálint jóakarójához, a protestáns Batthyány Boldizsár főasztalnokmesterhez intézett (az ónaptár szerint) február 11-én. A levél, „Balassi Bálint jogászai és érzelmes prózai stílusának klasszikus példája”, nem olyan érzelmi érvelés, mint Eckhardt Sándor gondolta.⁵ Érdemes alaposabban elolvasnunk, mert kitűnik belőle, hogy Bálint érvelése mind protestáns egyházi, mind hazai jogi szempontból teljesen megállja a helyét.⁶

A Batthyány jóindulatának megnyerésére szolgáló és valóban érzelmi (befejező) részeken kívül hét csoportban sorolja fel érveit. Első a mózesi törvény, mely nem tiltja meg az első unokatestvérek házasságát; Mózes 3. könyvére (Leviticus 18. cap.) és a 4. könyv végére (Numeri utolsó cap.) való hivatkozásai helytállóak. Tegyük hozzá, hogy irányadó kálvinista felfogás (Méliusz) szerint a mózesi törvényt elébe kell helyezni a világ hamis törvényeinek, így Werbőczy Hármaskönyvének is!⁷ Az érvek második csoportjában „az Szentírás magyarázó Doktorok” kapnak helyet, a protestantizmus legnagyobb tekintélyei: Melancthon, Béza, Hemming, Bullinger és Viktor Striegel, kik az első unokatestvérek házasságát megengedik.⁸ A levélfő Melancthon *Corpus Doctrinae*-jéből idéz is egy mondatot.⁹ E hivatkozások forrása azoknak „az mi hitinkön való főpapok, mind az püspökök”-nek írásos véleménye, akiknek biztatására Kapy Sándorhoz írt levelében hivatkozik, s akiknek a levelét Dobó Krisztina egy bizalmas emberének a ládájában megtalálták.¹⁰ Harmadiknak példákat sorol fel az író, József házasságától Miksa császáron keresztül a vöröskői tiszttartóig; ezek annak bizonyítására vannak hivatva, hogy Bálint eljárása nem volt sem új, sem szokatlan.

A negyedik csoportban jogi érvek következnek, mégpedig elsőnek Justinianus törvénye, mert bár „annak semmi ereje nincsen Magyarországon”, az atyfiak házasságát megengedi.

¹ ECKHARDT Sándor: Balassi-tanulmányok, szerk. KOMLOVSZKI Tibor (Bp. 1972) 33.

² Az utóbbiról részletesen ILLESSY János: B. B. lakodalma, EPhK 20 (1896) 841–860.

³ A házassági per iratainak elvesztéről Zákonyi Mihály közlése alapján ECKHARDT Sándor: Az ismeretlen B. B. (Budapest, 1943) 124, 253, 295. Hálás köszönettel tartozom ROSDY Pál primási levéltárigazgatónak, aki ezt a tényt kéresemre megerősítette.

⁴ ILLESSY: I. m. 847–848.

⁵ Az ismeretlen

⁶ Közlése uo. 110–113. B. B. Összes művei (ezentúl ÖM) I. 336–339. Kivonatolva közli TAKÁTS Sándor:

B. B. róli, a Régi idők, régi emberek c. kötetében, 2. kiadás (Bp. é. n.) 142–145.

⁷ MAKKAJ László: *État des Ordres et théocratie calviniste au XVIe siècle dans l'Europe Centro-Orientale* (Bp. 1975, Studia Historica 99.) 14. Hálásan köszönöm a szerzőnek református egyháztörténelmi felvilágosításait.

⁸ Vö. ZOVÁNYI Jenő (szerk.): *Theológiai ismeretek tára* (Mezőtúr, 1894–1899) I. 131, 175. II. 378. III. 231.

⁹ A lipcsei 1560-i vagy 1572-i kiadásból.

¹⁰ A Kapy-levél ÖM. I. 335, Dobó Jakab levele ECKHARDT Sándor: B.-tanulmányok 34.

A *lex* számát elírva lényegében jól idézi az Institutiók (1, 10, 4) következő szavait: „Duorum autem fratrum vel sororum liberi vel fratris et sororis iungi possunt.”¹¹ Átérve a magyar jogra, elismeri, hogy véteit ellene, de büszkén nem kér kegyelmet. Az ötödik érvcsoporthoz a Hármaskönyvet elemzi, mégpedig a vérrokonok házasságával foglalkozó I. rész 106–108. címet. Nem ok nélkül hangsúlyozza, hogy öccse hozzájárul házasságához, mert ennek az idézett titulusok szerint súlyos következményei vannak a gyermek törvényességére nézve. Minthogy a tudatos rokonházasságnál ingatlanok vesznek el, részletesen leírja, hogy mindkettőjüknek csak ingóik vannak, illetve inskribált javaik, amelyek a Hk. I. rész 102. címe szerint ingó számba mennek.¹² Azt persze nehezen tudná megcáfolni, hogy az I. rész 14. címe szerint az *incestus* hűtlenséggel jár, de hiszen — mondja — keresztény ember itt nem is beszélhet vérfertőzésről! Leleményesen használja ki azt a tényt, hogy a Hármaskönyv külön foglalkozik a rokonházassággal és máshelyütt mondja ki a *notát*.¹³

S itt érkezik el az érvek hatodik csoportjához. Kálmán törvényét idézi a házasságtörés nyilvánosságáról, amelyhez kétség nem fér. A Kálmán-kori esztergomi zsinat híres 16. cikkére való hivatkozás¹⁴ származhatnék a Corpus Juris Hungarici akkor friss (1584-i) első kiadásából, de a zsinatot tartó Lőrinc érsek említése már csak a törvénygyűjtemény kéziratáiban van meg. Így Balassi valamelyik kéziratot gyűjteményt használta! Vagy talán egyik kassai tanácsadója vezette hozzá, amint így lehetett Justinianus Institúcióival is, amely megvolt egy korabeli kassai polgár hagyatékában.¹⁵ A Hármaskönyvet azonban már 1572-ben megszerezte, s olyan szorgalmasan tanulmányozta, mint Cicerót.¹⁶ Talán szabad arra következtetnünk, hogy Balassi széles körű magyar jogi műveltséget szerzett, s ezzel győzhette meg a tanácsban ülő jóakaróit, akiket érvei hetedik csoportjában emleget. Csak Mossóczy Zakariás és Révay Ferenc tartott ki az *incestus* felfogása mellett.

Ha meg is állottak Balassi érvei egy protestáns úr szemében, aki az isteni törvényért hajlandó volt a Hármaskönyvet félretenni, nem győzhették meg a katolikus szentszéket. S ebben mutatkozott meg Dobó Ferenc — az erős kálvinista! — különös rosszindulata. A református egyház ugyanis már az alakulás századában megteremtette a maga házassági jogát, részben éppen a katolikus egyházi bíróságok elleni védekezésül. Házassági ügyekben a parciális, ill. generális zsinatok bíraskodtak.¹⁷ Igaz, hogy a főurak nem szívesen mentek ilyen esetekben az esperesi traktusra, de ez a protestáns bíróság igazat adott volna Bálintnak és Krisztinának! Dobó Ferenc ennek tudatában fordult a (rangosabb) érseki szentszékhez, és feltűnő, hogy ők sem tiltakoztak ennek hatásköre ellen.¹⁸

A kánonjog álláspontja már 1215 óta világos volt: a házasság negyedfokú, ill. közelebbi rokonság vagy sógorság esetén érvénytelen, más szóval az ilyen közeli *cognatio* bontó házassági akadály.¹⁹ Ezt a szabályt alkalmazta a magyar szokásjog is, a Hármaskönyv szerint: „Con-sanguinitas enim secundum canones et regni quoque nostri legem usque ad quartum gradum inclusive connubium prohibet atque vetat.” (I. 107.)²⁰ Bálintot és Krisztinát a kánonjogi izszámítás másodikfokon kötötte össze, sikerre tehát Nagyszombatban nem számíthattak. A vikárius, Kutassy János nagyprépost, a későbbi primás, kérelhetetlen volt a protestánsokkal szemben, és intranzigens a házassági ügyekben.²¹ Talán az ő hire indította Balassiékot arra, hogy 1586 július végén a szepesi káptalan két kiküldött kanonokja előtt ünnepélyesen megvallják a katolikus hitet, a Rómában (!) elterjedt vádakkal szemben kijelentsék: fiacskájukat keresztény módra Jánosnak, nem Musztafának keresztelték, és bemutassák: a gyermek nincs körülmetélve. A férj egy hónapra rá Nagyszombatban is megismételte hitvallását, és megtagadta ifjúsága „eretnekségét”, 1587 tavaszán meg mindketten meggyóntak-megáldoztak a két szepesi kanonok előtt.²² Ha ezeknek a fogásoknak a klérus megnyerése volt a céljuk, teljes kudarcot vallottak, az ítélet csak marasztaló lehetett.

A per lefolyásából — jobb híján — csak az ítéletlevélből tudjuk, hogy Dobó Ferenc keresetet nyújtott be, a felek perbe bocsátkoztak, az alperes házaspár személyesen tett vallomást, a bíróság tanúvallomásokot rendelt el és tekintett meg. Ezután Isten nevében 1591. szeptember 26-án — erre még visszatérünk — meghozta ítéletét, miszerint Balassi Bálint és Dobó

¹¹ A törvényhely azonosítását B. Kállay Istvánnak köszönöm.

¹² A levélben tévesen 142 áll.

¹³ A különbségre rámutat br. ROSZNER Ervin: Régi magyar házassági jog (Bp. 1887.) 195–196.

¹⁴ ZAVODSZKY Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. (Bp. 1904.) 208.

¹⁵ V. KOVÁCS Sándor: Könyvek és könyvjegyzékek a XVI. századból. MKSz 1975. 69.

¹⁶ ECKHARDT Sándor: Újabb fejezetek B. B. viharos életéből. (Bp. 1957.) 75. 18. jz., ÖM. I. 311.

¹⁷ RÉVÉSZ Imre: Magyar református egyháztörténet. I. 1520 tájától 1608-ig. (Debrecen, 1938.) 213–214., 216.

¹⁸ Köszönettel tartozom MAKKAI Lászlónak, aki erre a szempontra felhívta a figyelmemet.

¹⁹ H. E. FEINE: Kirchliche Rechtsgeschichte. Die katholische Kirche. (Köln–Graz, 1964.) 432.

²⁰ ROSZNER: i. m. 194.

²¹ KOLLÁNYI Ferenc: Esztergomi kanonokok 1100–1900. (Esztergom, 1900) 178–179.

²² ÖM. I. 349, 352, 355.

Krisztina között érvényes házasság nem jöhetett létre, együttélésük vérfertőző volt, és ellentétes Isten akaratával. Ezért őket a perköltségben és kártérítésben marasztalja el.²³ Itt az a nehézség merül fel, hogy 1591 túl késői ítélet az öt évvel előbb indult perben. Nem azért, mert Dobó Krisztina ekkor már halott volt, és Balassi sem kívánta volna vissza, hanem mert az asszony már 1588-ban férjhez ment Gersei Pethő Gáspárhoz, a férfi pedig ugyanakkor Losonczy Annát kívánta feleségül venni. Az ítéletet tehát már 1588 elején meg kellett volna hozni. Elírás a pápa uralkodási évének feltüntetése miatt nem tehetünk fel.²⁴ Jobb híján Kutassy egyik diplomáciai útjára gondolhatunk, amely a már meghozott ítélet írásba foglalását kérelmettette; Eckhardt Sándor úgy informál, hogy Kutassy akkor adta ki végítéletét, „miután Krakkból hazakerült”.²⁵

Mindenesetre a költő birtokpereiben szívesen hivatkozott arra, hogy tulajdonképpen nem is volt házas, mert csak így tarthatta meg Liptóújvár és más javak jövedelmét. A véglesi ügyben összeállított latin emlékiratában (1591) a Nagyszombatban „rite et legitime” meghozott válási ítéletet említi, ugyanebben az évben már Balassi Zsigmond ellen hozza fel, hogy „még házas ember nem volt”, az 1592-ben írt újvári „Informatio”-jában pedig igazságosnak és törvényesnek mondja a nagyszombati ítéletet, mely házasságát egyszerűen együttélésnek nyilvánította.²⁶

„... mostan csak én vagyok az község csudája házasságom miatt Magyarországra”,²⁷ panaszoja Balassi 1585 elején, hosszan tárgyalt levelében. Még hat évre rá is felelegeti, hogy házassága miatt általános gyűlölet és irigység vette körül, a pataki kudarc miatt tekintélyének és megbecsülésének jó részét elvesztette.²⁸ De volt a szentszéki per idején egyéb gondja is, mégpedig felesége hűtlensége. Erre kétségtelen utalások vannak a véglesi ügyről később írt memorandumában: „... hol az feleségével való rettenetes dolognak kellett gondját Egren viselni, hol az szentszéki perre Szombatba vigyázni, ... hol az pataki jószágba kellett kapdosni, hogy el ne veszténé feleségétül.”²⁹ Még világosabb a fivérével együtt írt levele 1587. augusztus 7-én: „... nyilván vagyon, minemő nagy dolgunk mostan minékünk itt Egren vagyon: mely nemcsak jószágunkban, hanem egész familiánk tisztességében járó dolog.”³⁰ Eckhardt Sándor helyesen következtet arra, hogy itt a házasságtörés miatt az egri püspöki szentszéken folyó pertükről van szó.³¹

Az ügy részleteit megvilágítja az az oklevél, amelyet Klaniczay Tibor talált a pozsonyi káptalan levéltárában.³² 1587. december 11-én a király (valójában a személynök) hiteles átiratban kiadja Vizkelety Bálint személynöki ítélőmester feljegyzéseit, amelyeket Báthori István országbíró parancsára mutatott be neki. A protonotarius Balassi Bálint és Dobó Krisztina bevallásáról készített (királyi) oklevelet, de az érdekeltek nem váltották ki tőle. Eszerint ő november első napjaiban (Vág)beszterce váralján időzött, amikor Bálint és Krisztina személyesen egyezsere leptek előtte. Bár a közelmúltban „bizonyos irigyeiknek, a házastársi béke és csendesség ellenségeinek biztatására és gonosz rábeszélésére bizonyos gyanú folytán ellentét és egyenetlenség támadt köztük, s e gyanú miatt Balassa Bálint említett felesége ellen a törvény útján kívánt eljárni, mivel azonban az efféle per és vizsály további folytatásából mind a maga, mind a felesége tisztességének megfogyatkozása származhatnék, főként mivel észrevette, hogy említett felesége mit sem tud arról, amit reá mondtak”, elfelejti a dolgot, többé nem hozza föl, s a jövőben jó férj módjára tiszteli és szereti, Dobó Krisztina viszont megbocsátja neki az elszenvedett jogsérelmet és zaklatást, jó magaviselete feltételével ezután is hű feleségként tiszteli és szereti, és neki engedelmeskedik, még ha Bálint bizonyos időre el is bujdosnék (*peregrinatio*), amint erről tudomása van.

Mindenekelőtt a megegyezés kelte érdemel figyelmet. Az ítélőmestert — a kor szokása szerint — Balassi András „hozatta el” október közepén a liptóújvári uradalom megosztására. Bálint november 3-án szerződésben adta, ill. zálogosította el birtokait Andrásnak, ennek igen előnyös feltételek mellett. Vagyonának elherdálása sürgős utazási szándékára vall; november 12-én került volna sorra hűtlenségi pere az országgyűlésen, ő pedig a jószágvesztéstől, talán

²³ Báthory István 1592-i átiratában közli ECKHARDT Sándor: Az ismeretlen ... 253–254. Az OL Forgách-levéltár átrendezése miatt az oklevelet nem találtam meg.

²⁴ A keletben XIII. Gergely pápa első éve helyett XIV. Gergelyé olvasandó.

²⁵ Az ismeretlen ... 122.

²⁶ Uo. rendre 143, 269; 148; 122, 272, ÖM. I. 298–299.

²⁷ Az ismeretlen ... 110.

²⁸ Uo. 256.

²⁹ Uo. 126, 256, ÖM. I. 294.

³⁰ Az ismeretlen ... 114.

³¹ ÖM. I. 214–215.

³² SSUA Pozsonyi káptalan orsz. lt. Capsa 93, no. 29. Lásd a Függelékben.

³³ Az ismeretlen ... 135–138.

még rosszabbtól félt. Erdélybe készült, ezért számolta fel vagyonát.³³ Nem is jelent meg az országgyűlésen, ott viszont elnapolták az ügyet, és 1588 elején már megkapta a királyi kegyelmet,³⁴ ami a hasonló ügyekben már teljesen sablonossá vált (*relaxatio litis*).³⁵ Mindenesetre a november eleji pánikhangulatban, az éppen a környéken tartózkodó ítélőmester előtt békült ki feleségével is. Az elbujdosási szándékot ez az oklevél is tanúsítja.

De többet is elárul ennél. Balassi negyedével előbb fáradozott Egerben a familia „tisztetségében járó dolog”-ban. Az ítélőmester finom fogalmazása szerint a házasság békéjét megzavaró gyanúsítás érte Dobó Krisztinát, ezt Balassi elhitte, és per útján járt el ellene; ezt azonban később a mindkettőjük tisztességét érő kár miatt abbahagyta. Mindezek az adatok megerősítik Eckhardt Sándor feltevését, hogy az egri szentszéken perelte Krisztinát, nyilván *adulterium* címén. A levélből látható, hogy a per megindult a Krisztina lakóhelye szerint illetékes vikárius előtt. A házastársak békéje nem tartott sokáig. Dobó Ferenc, akivel húga időközben helyreállította a kapcsolatot, láthatóan belenyugodott Bálinttal való együttélésébe; most viszont egy Balassi kezébe került kompromittáló levél alapján beleegyezett az elválásba.³⁶ Bálint második szentszéki perében akkor jutott döntő bizonyítékhoz, amikor már abbahagyta.

Szó szerint kell hát vennünk azt a verstöredéket, amely arról szól, „miért árolta el az felesége”. A következőt viszont akkor szerezte, „mikor az feleségétől elvált”³⁷ Dobó Krisztina 1588-ban már Gersei Pethő Gáspár felesége volt.³⁸

*

A nagyszombati ítélet, amely — valószínűleg régebbi döntés alapján — „szabadságot adott” Bálintnak és Krisztinának a házasságra, sajátos módon azért maradt ránk, mert Losonczy Annának szüksége volt rá. A gyönyörű Júlia-versek dacára az asszony nem Bálintnak adta a kezét, hanem a 23 éves Forgách Zsigmondnak, 1589 őszén.³⁹ Három évre rá ők ketten fordultak Nebojszai Balogh Gergely országbírói ítélőmesterhez, hogy az őket illető (1) szentszéki ítéletet megkaphassák. Megidéztek Pathó Menyhért hiripi nemeset, akire valaki (talán maga Balassi) „biztonságos megőrzés végett” bízta. Az oklevél hiteles átiratát Losonczy Anna és férje az országbíró pecsétje alatt kapta meg.⁴⁰

Annának azért volt szüksége az ítéletre, mert Bálint Legyelországból hazatérve, 1592 elején beperelte őt az esztergomi érseki szentszéken. Későbbi feljegyzés szerint *infamia*-perről volt szó, amely érinthette éppen úgy Anna, mint Bálint becsületét. Valószínűleg helyesen látja Eckhardt Sándor, hogy Anna rossz nyelve okozta a bajt. Nem véletlenül írta róla Bálint öccse, Ferenc: „... az peritől és nyelvétől némely embereknek inkább félek, Isten is tudja, az fegyverénél.”⁴¹

A perben Anna makacs ellenfélnek bizonyult. Az első idézésre nem felelt, hagyta magát a nagyszombati templom kapuján idéztetni (*litterae valvales*), majd megintetni (*monitorium*).⁴² Közben maga is visszavágott: az említett Pathó Menyhért példányából átiratta Balassinak egy évtizedes kötelezvényét, melyben 1400 forint tartozása fejében 200 jobbágytelkét kötötte le neki, és az országbírótól végrehajtást kért.⁴³ Ekkor szerezte meg ugyancsak tőle az első szentszéki perben hozott ítéletet. Ekkor már elküldte ügyvédjét Nagyszombatba. Ez azzal érvelt, hogy mind a kánonjog (Gratianus), mind a hazai jog (Hk. II. 30.) elzárják az infámis személyt a perindítástól, márpedig Bálintot Kutassy ítélete „vérfertőző együttélés” miatt infámissá tette. Ismét Kutassy vikárius mondta ki, hogy Bálint nem perelhet, Annát pedig felmentette. A nunciushoz való fellebbezést a felperes nem folytatta le, így kerek egy év után az ítélet jogerőre emelkedett.⁴⁴

Keserves lehetett Balassinak, hogy a szentszék őt nyilvánította becsületét veszítettnek, aki a „jó hírért, névért” kész volt mindent feláldozni; még keservesebb, hogy ezt a csapást régi szerelme mérte rá. De egy jó évre rá az „infámis” Balassi megszerezte a hősi halál dicsőségét.

³³ L. erre Illéssy János cikkét (fent 2. jegyzet).

³⁴ Roszner i. m. 197.

³⁵ Az ismeretlen ... 121.

³⁶ ÖM. I. 87—88.

³⁷ Az ismeretlen ... 82.

³⁸ Uo. 180.

³⁹ Lásd fent 23. jegyzet.

⁴⁰ Az ismeretlen ... 187—190.

⁴¹ A periratokat közli ILLESSY János: Br. B. B. egy pöre. ItK 20 (1910) 193—197.

⁴² OL Forgách It. Fasc. V. No. 338—339.

⁴³ Lásd 42. jegyzet és Az ismeretlen ... 190.

FÜGGELEK

1587. dec. 11. *Rudolf király (személynöke) Dobó Ferencnek hiteles átiratban kiadja a Balassi Bálint és felesége, Dobó Krisztina közötti kibékülésről Vizkelethy Bálint személynöki ítélmester feljegyzését.*

Nos Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. damus pro memoria, quod fidelis noster egregius magister Valentinus Wyzkelethy personalis praesentiae nostrae prothonotarius nostram personalem veniens in praesentiam exhibuit et praesentavit eidem quasdam litteras fidelis nostri spectabilis et magnifici comitis Stephani de Bathor iudicis curiae et consilarii nostri, necnon comitatum Simigiensis, Zathmariensis et de Zaboch comitis praepetoriae eidem prothonotario sonantes, in papiro patenter confectas, sigilloque eiusdem iudiciali ab intus in inferiori earum margine impressive consignatas, hunc tenorem continentes: Comes Stephanus de Bathor, iudex curiae sacratissimi principis et domini domini Rudolphi secundi Dei gratia electi Romanorum Imperatoris semper augusti ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc., necnon comitatum Simigiensis, Zathmariensis et de Zaboch comes, egregio magistro Valentino Wyzkelethy personalis praesentiae Sacratissimae Caesareae et Regiae Maiestatis prothonotario, salutem cum favore. Expositum est nobis in persona generosi ac magnifici domini Francisci Dobo de Rwzka, comitis comitatus Barsiensis, necnon partium regni Hungariae cis Danubianarum supremi capitanei, qualiter superioribus diebus magnifici Valentinus Balassa de Gyarmath ac domina Cristina Dobo in facto quorundam negotiorum tibi bene cognitorum certam quandam coram te fecissent transactionem et compositionem, unde coram te fassionem quoque fecissent ac forsitan litteras etiam superinde fassionales pro ipsorum parte excepissent, cuius tamen fassionis signatura seu minuta apud te in specie extaret et haberetur, super qua quidem fassione seu transactione idem dominus exponens litteris fassionalibus summe indigeret essetque necessarius. Requisiti itaque sumus superinde nomine et in persona praefati domini exponentis debita cum instantia, ut eidem circa praemissa de oportuno iuris remedio provideremus praescriptamque minutam seu signaturam super praefata fassione per te (si quidem ea apud te in specie extaret) requirere, illa vero non reperta totam seriem eiusdem fassionis per te referendam ac in transumpto litterarum extradandam iniungeremus. Et quia iusta petenti non est denegandus assensus, pro eo te harum serie hortamur atque autoritate nostra iudiciaria, qua fungimur, requirimus diligenter, quatenus acceptis praesentibus et praemissis sic, ut praefertur, stantibus seque habentibus praescriptam minutam seu signaturam dictae fassionis antefatorum Valentini Balassa et dominae Cristinae Dobo coram to modo praemisso factae apud te diligenter requirere, illa vero non reperta vel in specie minime extante totam seriem eiusdem fassionis in memoriam revocare et recognoscere, recognitamque ac in memoriam revocatam in transumpto litterarum sub sigillo praefati domini Imperatoris et Regis nostri iudiciali, apud egregium Joannem Joo personalis praesentiae eiusdem domini Imperatoris et Regis nostri in iudiciis locumtenentem et consiliarium habito, iuris praefati domini exponentis ulteriorem ad cautelam extradare debeas et tenearis, communi suadente iustitia, secus non facturus. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Posonii feria quinta, in festo videlicet beati Andreae apostoli, anno domini millesimo quingentesimo octogesimo septimo.⁴⁵ Quibus exhibitis et praesentatis tandem idem prothonotarius annotatae personalis praesentiae nostrae ex debito officii sui retulit eo modo, quod licet superioribus retroactis diebus praenotati Valentinus Balassa et domina Christina Dobo consors eiusdem coram eodem prothonotario quasdam fecissent fassionem et transactionem, litteras tamen adhuc superinde fassionales ab eodem prothonotario pro ipsarum parte nondum excepissent, nihilominus eandem signaturam seu minutam super ipsa fassione per eundem prothonotarium factam mandato annotati iudicis curiae nostrae satisfacere volens requisivisset et invenisset huiusmodi sub tenere:

Nos Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex, archidux Austriae, dux Burgundiae etc.⁴⁶ memoriae commendantes per praesentes litteras nostras significamus, quibus expedit universis, quod fidelis noster egregius magister Valentinus Wyzkelethy personalis praesentiae nostrae prothonotarius nostram personalem veniens in praesentiam ex debito officii sui eidem fideliter retulit eo modo, quod cum ipse feria quarta proxima post festum Omnium Sanctorum proxime praeteritum⁴⁷ in suburbio castri Beztercze⁴⁸ vocati in comitatu Thrynchiniensi extructi fuisset constitutus, magnificus Valentinus Balassa, filius magnifici condam Joannis Balassa de Gyarmath

⁴⁵ 1587. nov. 30. az ő kalendárium szerint (András napja ebben esik csütörtökre).

⁴⁶ A király neve és címe beszűrés, sürítve.

⁴⁷ Nov. 8. az ő kalendárium, nov. 4. az új szerint.

⁴⁸ Vágbeszterce.

math ab una, parte vero ab altera domina Cristina Dobo consors eiusdem coram eodem prothonotario personaliter constituti in infrascriptis taliter inter sese convenissent et concordassent, prout convenerunt et concordarunt eo modo, quod quamvis superioribus retroactis diebus inter ipsum Valentinum Balassa ab una, parte vero ab altera praefatam dominam Cristinam Dobo consortem suam ratione cuiusdam suspicionis ex inductione et mala persuasione nonnullorum emulorum, pacis et tranquillitatis coniugalis inimicorum quaedam controversia discordiaque fuisset suborta atque excitata, ob eamque suspicionem idem Valentinus Balassa contra praefatam coniugem suam iuris ordine procedere proposuisset, quia tamen eiusmodi litis et controversiae ulteriorem prosecutionem non sine diminutione honoris suis et coniugis suae futurum esse, praesertim cum dictam coniugem suam nihil horum, quae ex parte ipsius dicebantur, consciam animadverteret, ob hoc idem Valentinus Balassa praemissorum oblivisci et eandem dominam Cristinam Dobo, prout antea, ita etiam in posterum amore et sincero corde amplecti vellet, et quod in posterum nullo unquam tempore dictae coniugi suae quippiam tale obicere, sed eandem, prout fidelem, probum bonumque virum decet, omni honestatis officio amoreque singulari et dilectione sincera quoad superviveret, prosequi velle se obtulisset et obligasset, e converso vero praefata etiam domina Cristina Dobo coniunx eiusdem omnes illas iniurias et molestias aliasque quamplurimas calamitates suas, quibus ab eodem domino et marito suo antehac affecta fuisset, eidem Valentino Balassa condonasset et relaxasset; hoc tamen adiecto, ut in posterum idem Valentinus Balassa emendare et ipsam omni honestatis officio tenere et servare debeat, quae si praestiterit, etiam ipsa domina Cristina Dobo eundem sicut antea, sic etiam in posterum, ea dilectione, quae inter fideles coniuges servari deberet, prosequi, eique in omnibus, ut decet, morem gerere, parere et obtemperare, debitumque honorem exhibere vellet, assecurans insuper eundem Valentinum Balassa, quod etiam si idem Valentinus Balassa (prout ipsa intellexisset) certo temporis intervallo peregrinationi se committere proposuisset, nihilominus ipsa in premissa oblatione sua constanter perseverare vellet, prout partes ipsae sese convenisse, reconciliasse ac recordasse, necnon in premissis fideliter persistere velle retulissent et sese obligassent coram prothonotario praenotato, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Ad cuius quidem prothonotarii annotatae personalis praesentiae nostrae fidelem relationem in fidem et testimonium praemissorum omnium praesentes litteras nostras fassionales partibus eisdem sub sigillo nostro iudiciali apud fidelem nostrum egregium Joannem Joo de Kazahaza personalis praesentiae nostrae in iudiciis locumtenentem et consiliarium nostrum habito dandas duximus et concedendas. Datum Posonii feria tertia proxima post festum beati Nicolai episcopi et confessoris⁴⁹ anno domini millesimo quingentesimo octogesimo septimo.

Cuius quidem signaturae super premissa fassione ac transactione per eundem prothonotarium factae seriem de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transumi et transcribi, praesentibusque litteris nostris patentibus inseri et inscribi facientes dicto Francisco Dobo iuris eiusdem ulterioris ad cautelam sub antelato sigillo nostro iudiciali apud dictum personalem praesentiae nostrae locumtenentem et consiliarium (nostrum extradandam)⁵⁰ duximus et concedendam. Datum Posonii feria sexta proxima post predictum festum beati Nicolai (episcopi et confessoris, anno domini millesimo⁵¹ quingentesimo octogesimo septimo) supradicto.⁵²

Lecta et correcta in versu interlineali et alias ubivis.

Bónis György

Balassi Szép magyar komédiájának közvetlen hatása a hazai udvari dráma fejlődésére

Balassi Bálint jelentőségének összegezésénél nem elhanyagolható szempont a közvetlen irodalomalkító hatás értékelése. Ez a vizsgálat a költő lírájára vonatkoztatva több tanulmányban¹ meg is történt, a *Szép magyar komédia* utóéletének kutatásával azonban mindmáig adós maradt az irodalomtörténetírás. A hazai udvari dráma tisztázatlan fejlődéstörténete felveti a következő lényeges kérdést: hatott-e Balassi *Szép magyar komédiája* szerelmi drámáinkra. Megvalósult-e az ajánlásban megfogalmazott gondolat: „Akaram azért ez Commedia szerzest

⁴⁹ 1587. dec. 12. az ó kalendárium, dec. 8. az új szerint. (Az átiró oklevél kelte mutatja, hogy az utóbbit kell választani.)

⁵⁰ Ezeket a szavakat a pecsét papírfelzete a filmen takarja.

⁵¹ Ezeket a szavakat a pecsét papírfelzete a filmen takarja.

⁵² 1587. dec. 8. az ó kalendárium, dec. 11. az új szerint. (Az utóbbit kell választani, különben az átiró oklevél kelte későbbi lenne az átirónál.)

¹ L. B. utóélete. A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig. Bp. 1972. 289.